

# موقوفه عماد الملک منادی از مشارکت مردمی

## در تأمین خدمات شهری

نادر ریاحی

### چکیده:

محمدباقرخان عمادالملک در چهاردهم رمضان سال یکهزار و سیصد قمری و قفنامه‌ای را تنظیم نموده است که مشتمل بر تعداد حدود ۱۳۲ قطعه زمین، باغ، عمارت، دکان، بازار، خانه، کاروانسرا، قریه، قصبه، چشکه، آسیاب، قلعه و ارگ می‌باشد.

مسائل فرهنگی در جامعه اسلامی از ویژگی خاص برخوردار است و وقتی وقف نامه عمادالملک را مرور می‌کنیم متوجه می‌شویم در فرازهایی از مصرف درآمد آن تعظیم شعائر اسلامی و برگزاری جشنهای دینی و مناسبتهای اسلامی و ملی، ترویج مبانی دینی و توجه به تبلیغات اسلامی مورد تأکید قرار گرفته است.

در این وقف نامه شرایط تولیت تعریف و املاک به قبض وقف داه شده است. واقف تعداد ۶۸ نوع مصرف برای درآمد موقوف تعیین کرده است که در مرحله اول همه مصارف را قید و سپس به دسته بندی آنها می‌پردازیم.

### واژگان کلیدی:

وقف، موقوفه عمادالملک، وقف نامه عمادالملک، خدمات شهری، شهرداری‌ها

محمدباقرخان عمادالملک در چهاردهم رمضان سال یکهزار و سیصد قمری و قفنامه‌ای را تنظیم نموده است که مشتمل بر تعداد حدود ۱۳۲ قطعه زمین-باغ-عمارت-دکان-بازار-خانه-کاروانسرا-قریه-قصبه-چشکه-آسیاب-قلعه-ارگ می‌باشد. این وقفنامه دارای مقدمه‌ای شیوا و ادیبانه است که جهت رعایت اختصار بخشی از آن ذکر می‌شود.

فرخنده‌ترین مقامی که طالبان مطالب (طوبی لهم و حسن مآب) و واقفات موقت (و الله عند حسن الثواب) به اقدام آرزو و طلب فرسایند و بر حوالی و حواشی حریم حرمتش بی‌تجاشی، جبین خضوع و ادب سایند، و خجسته‌ترین کلامی که فرمان یافتگان (و سبح بحمد ربک قبل طلوع الشمس و قبل غروبها) و خطاب رسیدگان (و اذکر اسم ربک بکره و أصیلاً) صبح و شام، علی‌توالی اللیالی و الأيام به ادای الفاظ و معانی خاص آن زبان صدق و اخلاص گشایند، حمد و ثنای مالک الملکی است که به

مقتضای عنایت مؤدای (هو الذی انزل من السماء ماءً لکم منه شراب و منه شجر فیه تسمون) لب تشنگان امانی و آمال از چشمه سار انعام و افضال بی‌زوالش، غریق بحر مکرمت و نوال، و به مؤدای بشارت نمای (ینبت لکم الزرع و الزيتون و النخیل و الأعناب و من کل الثموات أن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون) سرگشتگان وادی اندیشه از مواید خوان احسان و ثمرات ریاحین فضل و امتنانش، قرین نعمت و عافیت لایزال اند.

آن مالک ممالک وحدت که تا ابد هر روزه بر یگانگی او بود گواه سلطان بی‌بدیل و شهنشاه بی‌عدیل ذوالفضل و الکرامه و العزّ و العلیّ وحده لاشریک له صفتش و هو الفرد اصل معدلش شرک را سوی وحدتش ره نه عقل از کُنه ذاتش آگه نه و گشاینده‌ترین مفتاحی که ابواب خزاین رحمت (ما یفتح الله للناس من رحمه فلا ممسک لها) بر روی ارباب حاجت و تمنا گشایند و اسباب

مرحله اول همه مصارف را قید و سپس به دسته بندی آنها می پردازیم.

۱. صرف مؤمنین در عید سعید مولود حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله - ولادت امام جعفر صادق

۲. صرف مؤمنین در یوم مبعث حضرت سید المرسلین - ولادت امام موسی کاظم و شهادت آن حضرت.

۳. صرف تعزیه داری حضرت خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله - امام حسن مجتبی - وفات امام رضا

۴. صرف مؤمنین در عید مولود حضرت امیر المؤمنین - مولود حضرت امام علی النقی علیه السلام - ولادت امام حسن عسکری

۵. صرف مؤمنین در عید سعید غدیر اطعام و ضیافت - شهادت حضرت امیر المؤمنین و ولادت امام جواد

۶. صرف فضیلت و تعزیه داری حضرت فاطمه زهرا

۷. صرف تعزیه داری حضرت سیدالشهدا علیه السلام

۸. صرف منقبت و شهادت حضرت

نعمت و مکرمت (و إن تعدوا نعمه الله لا تحصوها) جهت وسیله معاد و معاش کافه عباد و حاجتمندان زاویه فقر و فساد به انوار هدایت و عرفان و لوازم مغفرت و ر ضوان آراید، درود فرخنده و دود کریم الخُلقی است که از بدو فطرت به خطاب مستطاب (أنک لعلی خلق عظیم) از اعظم انبیای باهره الاعجاز، ممتاز و سرافراز گشته؛ هرگز ظلال جبهه خورشید مثالش از ریاح الحاح و ابرام محتاجان مستهام شکنج ملال سافیه صافیه و از صبح خلقت که لمعات خورشید مخاطبه (إننا أرسلناک شاهداً و مبشراً و نذیراً) (و داعياً إلی الله بإذنه و سراجاً منیراً) بر مرآت متعالی صفاتش تافته، زمام اهتمام از دعوت مهجوران طریق ملت و عنان التفات از شفاعت گنه کاران امت شتافته؛ صلوات الله علیه و علی اولاده الطاهیین.

در این وقف نامه شرایط تولیت تعریف و املاک به قبض وقف داه شده است واقف تعداد ۶۸ نوع مصرف برای درآمد موقوف تعیین کرده است که در

۹. صرف قربانی در عید اضحی  
 ۱۰. صرف عیش و شادی و سرور در نهم ماه ربیع المولود  
 ۱۱. صرف مؤمنین در یوم شریف دحو الارض  
 ۱۲. صرف مؤمنین در عید نوروز  
 ۱۳. صرف تعزیه داری حضرت سیدالشهدا علیه السلام (اربعین)  
 ۱۴. صرف منقبت صاحب المناقب و المفاخر حضرت امام محمدباقر  
 ۱۵. صرف فقرا و طلاب و غیره در مولود حضرت صاحب الامر عجل الله تعالی فرجه الشرف  
 ۱۶. صرف منقبت و شهادت حضرت امام علی النقی علیه السلام  
 ۱۷. صرف فقرا و ضعفا در عصر یوم پنجشنبه تا شب جمعه  
 ۱۸. صرف یک نفر زایر از صلحا که به زیارت عتبات عالیات و ثامن الائمه علیه السلام مشرف می شود  
 ۱۹. صرف صلّه در وجه ذوی الارحام  
 ۲۰. صرف رونق مساجد  
 ۲۱. صرف وظیفه علما و اهل علم  
 ۲۲. صرف وظیفه طلاب مدرسه حسینه  
 ۲۳. صرف نان یومیّه طلاب مدرسه حسینه  
 ۲۴. صرف علما و صلحا و مقدسین و فقرا  
 ۲۵. صرف وظیفه یک نفر از صلحا برای واعظی و محدثی و ذاکری  
 ۲۶. صرف مؤمنین در عید فطر  
 ۲۷. صرف یک نفر طیب  
 ۲۸. صرف دو نفر طلبه  
 ۲۹. صرف رونق و تعمیر و اصلاح عمارات امامزاده حسین بن موسی کاظم  
 ۳۰. صرف شورا و قناطر  
 ۳۱. صرف یک نفر صلحا در مدرسه حسینه جهت تعلیم اطفال  
 ۳۲. صرف مؤمنین و مسلمین در یوم المباهله  
 ۳۳. صرف دوا و غذای مرضای

- مسلمین و تجهیز و تکفین مؤمنین  
از فقرا
۳۴. صرف یک نفر معلم
۳۵. صرف تعمیر و اصلاح حیاض و  
آب آنبار و حمامات خیرات
۳۶. صرف دو نفر دلاک
۳۷. صرف فقرا و عجزه و مساکین و  
ابناءالسبیل و مترددین و زایرین ائمه  
معصومین سلام‌اله علیهم اجمعین
۳۸. صرف اصلاح رونق حمامات  
موقوفه حدیقه مشهوره
۳۹. صرف فقرا از سادات و مستحقین
۴۰. صرف فقرا و مستحقین زکات
۴۱. صرف و عاظ و محدثین و ذکار از  
خودی و غریبه
۴۲. صرف یک نفر مؤذن
۴۳. صرف چند نفر میرشب
۴۴. صرف سوخت شمع در تحت  
قبه منوره حضرت امیرالبره و قاتل  
الکفره علیه السلام
۴۵. صرف متولی و متصدی
۴۶. صرف تحویل دارو و صاحب
- جمع مداخل
۴۷. صرف رونق مزار علین آرامگاه  
والده وی واقف
۴۸. صرف رونق مزار حلیله جلیله  
والد واقف
۴۹. صرف یک نفر از صلحا و  
مقدسین بل عدول از اهل بله جهت  
تشریف به مکه
۵۰. صرف چهارده نفر قاری  
در ادامه برخی از مصارف هم برای  
مزار برخی افراد مقرر شده است که  
به واسطه وجه تشابه زیاد از ذکر آنها  
خودداری می کنیم.
- چنانچه در احصاء نوع مصرف درآمد  
موقوفه ملاحظه می شود بخش اصلی  
و جهت گیری کلی اهداف راهبردی  
واقف توجه به مسائل فرهنگی و دینی  
بوده است و در عین حال از سایر  
بخش ها نیز غفلت نکرده است. لذا از  
زاویه دیگر وقتی به تکالیف و وظایف  
دولتها در روزگاران گذشته نگاه می کنیم  
مشخص می شود. اخذ مالیات و سایر  
جوهات و تکمیل خزانه از یک سو

اداره کشورهای خود را با برنامه‌ریزی دقیق به عهده مردم گذاردند. خصوصاً در تأمین خدمات مستقیم مورد نیاز مردم از طریق شهرداری‌ها بود که در صده اخیر رشد و تکامل بیشتری نیز یافته است.

در فرآیند توجه به همین جهت‌گیری‌ها و تغییر و تحولات دولتها در تأمین خدمات عمومی نکته مهمی که وجود دارد و حائز اهمیت

و از سوی دیگر تجهیز نیروی نظامی برای کشورگشایی یا دفاع از نکات مهم مورد توجه دولتها بوده است و در صده اخیر دولتها قدری پا را فراتر گذاشته و با عنوان دولت رفاه به تأمین برخی دیگر از نیازهای فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی مردم پرداختند و در سالهای اخیر بواسطه رشد جمعیت و افزایش تورم جهت‌گیری‌های دولتها نیز تغییر یافت و تعدیل شد و اساساً تأمین هزینه

وقف بوستان شمشاد

وقف باغ همیشه‌سبز

وقف‌ها

است همواره در بین مردم افرادی بودند که براساس باورهای دینی و انسانی خود از کمک به همنوعان غافل نشدند و حتی وقتی دولتها در هر عصر و زمان که مشغول کشور گشایی یا جنگ بودند ایشان با نوع دوستی و کمک به بیماران- مستمندان یا تقویت بنیادهای علمی و فرهنگی جامعه خود تلاش همه جانبه‌ای را انجام دادند و ضمن خدمت به مردم یادگار ماند و

یادگاری هم بجای گذاشتند و این مهم صرفاً مربوط به یک دین یا آیین و کشور هم نیست بلکه تاریخ همه ادیان و ملتها مالا مال از آثار و برکات چنین اندیشه‌های ناب و دینی اخلاقی بوده و هست البته باید اذعان کرد تاریخ و فرهنگ تمدن ایران چه قبل از اسلام و چه بعد از آن در این بخش دارای ویژگیهای برجسته و وصف ناپذیری است خصوصاً هنگامیکه این خدمات

میراث جاودان

سید سول تقایی  
۱۳۸۶

و اقدامات با استناد به میانی دینی و اعتقادی عملیاتی شده است بعنوان مثال موقوفه خواجه رشیدالدین فضل الله که به ربع رشیدی معروف در حوالی تبریز واقع می باشد و سابقه ششصد ساله دارد از این نمونه اقدامات و خدمات است که در نوع خود بی نظیر است. از طرفی امروز در کشور ما واقفین و خیرین در مدرسه سازی- تأمین مسکن و حوزه بهداشت درمان حضور پررنگ و جدی دارند و یا در کشورهای پیشرفته بنیادهای خیریه متعددی وجود دارد که در عرصه های فرهنگی اجتماعی فعالیت دارند لذا چون غرض ما کالبد شکافی یکی از هزاران نمونه وقفنامه هایی است که در روزگاران گذشته به همت مردان و زنان پاکنهاد تنظیم و در خدمت مردم قرار گرفته می باشد از پرداختن به بخشهای طولانی خودداری می کنم و برای ورود به بحث یادآوری می کنم در بخشهایی از قانون اساسی تکالیفی بشرح ذیل برای دولت تصریح شده است.

**اصل بیست و نهم:** برخورداری از

تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی- بیکاری- پیری- از کارافتادگی، بی سرپرستی. در راه ماندگی حواث و سوانح و نیاز به خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبتهای پزشکی به صورت بیمه و غیر، حقی است همگانی. دولت موظف است طبق قوانین و از محل درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم خدمات و حمایتهای مالی فوق را برای یک یک افراد کشور تأمین کند.

**اصل سی ام:** دولت موظف است وسائل آموزش و پرورش رایگان را بطور رایگان گسترش دهد.

اصل سی و یکم: داشتن مسکن متناسب ..... دولت موظف است ..... اجرای این اصل را فراهم نماید. در قوانین برنامه توسعه و بودجه سنواتی نیز تکالیف و ماموریتهایی به عهده دولت محول شده است.

باید توجه داشته باشیم که بخشی از خدمات بطور مستقیم و توسط دولت



۳. موسسات خیریه که تأمین آب شهرها را قبل از تصویب این قانون به عهده داشته‌اند و عملیات آنها مورد تأیید شهرداری محل و وزارت کشور باشد، می‌توانند کماکان به کار خود ادامه دهند.

۴. شهرداری مکلف است محل‌های مخصوصی برای تخلیه زباله و فضولات ساختمانی و مواد رسوبی فاضلاب‌ها و نظایر آنها تعیین و ضمن انتشار آگهی به اطلاع عموم برساند.

۵. مراقبت در امور بهداشت ساکنین شهر و تشریک مساعی با مؤسسات وزارت بهداشتی در آبله کوبی و تلقیح واکسن و غیره برای جلوگیری از امراض ساریه.

۱۳۱ ۶. جلوگیری از گدائی و واداشتن گدایان به کار و توسعه آموزش عمومی و غیره.

۷. اجرای تبصره یک ماده ۸ قانون تعلیمات اجباری و تأسیس مؤسسات فرهنگی و بهداشتی و

در قلمروی آموزش پرورش - بهداشت و درمان و ... انجام می‌گیرد و برخی دیگر از خدمات نیز توسط نهادهای عمومی غیردولتی مانند شهرداری‌ها صورت می‌پذیرد که در این مقاله عرض اصلی ما تشریح نوع خدمات توسط مردم می‌باشد و در مقاله مقایسه بین خدمات بخشی دولتی و شهرداریها نیستیم. از طرفی در ماده ۵۵ قانون شهرداریها نیز برخی وظایف ذیل بیان شده است که در این بخش به تعدادی از موارد مرتبط اشاره می‌کنیم.

۱. نظیف و نگاهداری و تسطیح معابر و انهار عمومی و مجاری آب‌ها و فاضلاب و تنقیه قنوات مربوط به شهر و تأمین آب و روشنایی به وسائل ممکنه.

۲. احداث تأسیسات تولید و توزیع برق و تعیین نرخ آن در شهرها تا موقعی که وزارت آب و برق نیروی آن را تأمین نکرده است با موافقت قبلی وزارت آب و برق به عهده شهرداری است.

تعاونی مانند بنگاه حمایت مادران و نوانخانه و پرورشگاه و درمانگاه و بیمارستان و شیرخوارگاه و تیمارستان و کتابخانه و کلاس‌های مبارزه با بی‌سوادی و کودکان و باغ کودکان و امثال آن در حدود اعتبارات مصوب و همچنین کمک به این قبیل مؤسسات و مساعدت مالی به انجمن تربیت بدنی و پیشاهنگی و کمک به انجمن‌های خانه و مدرسه و اردوی کار.

۸. اهدا و قبول اعانات و هدایا به نام شهر با تصویب انجمن. اعانات پرداختی به شهرداری یا مؤسسات خیریه از طرف وزارت دارائی جزء هزینه قابل قبول اعانه دهندگان پذیرفته می‌شود و اعانه دهنده نسبت به مبلغ اعانه‌ای که داده است از مالیات بردرآمد معاف می‌باشد.

۹. تهیه آمار مربوط به امور شهر و موالید و متوفیات.

۱۰. اتخاذ تدابیر مؤثر و اقدام لازم برای حفظ شهر از خطر سیل و

حریق و همچنین رفع خطر از بناها و دیوارهای شکسته و خطرناک واقع در معابر عمومی و کوچه‌ها و اماکن عمومی و دالان‌های عمومی و خصوصی و پرکردن و پوشاندن چاه‌ها و چاله‌های واقع در معابر و جلوگیری از گذاشتن هر نوع اشیاء در بالکن‌ها و ایوان‌های مشرف و مجاور به معابر عمومی که افتادن آنها موجب خطر برای عابرین است و جلوگیری از ناودان‌ها و دودکش‌های ساختمان‌ها که باعث زحمت و خسارت ساکنین شهرها باشد.

۱۱. احداث بناها و ساختمان‌های مورد نیاز محل از قبیل رختشویخانه و مستراح و حمام عمومی و کشتارگاه و میدان‌ها و باغ کودکان و ورزشگاه مطابق اصول صحی و فنی و اتخاذ تدابیر لازم برای ساختمان خانه‌های ارزان قیمت برای اشخاص بی‌بضاعت ساکن شهر. اهتمام در مراعات شرایط بهداشت در کارخانه‌ها و مراقبت

در پاکیزگی گرمابه‌ها و نگاهداری اطفال بی‌بضاعت و سرراهی.

با توجه به مراتب فوق هم اکنون این پرسش مطرح می‌شود خیرین و واقفین تا چه حد قادرند در تامین نیازهای موجود مردم و جامعه ایفای نقش کنند برای پاسخ به این پرسش مروری می‌کنیم بر نکات برجسته موجود در مصرف درآمد موقوفه عمادالملک و ارتباط آنها را با برخی مسائل فرهنگی اجتماعی بیان می‌کنیم.

۱. محورهای فرهنگی: تردیدی نیست که دولتها برای نیل به اهداف و آرمانهای خود و یا برای بقاء و ماندگاری خویش همواره سعی می‌کنند در بخش فرهنگ سیاست گذاری نموده و با تزریق بودجه یا حمایت سیاسی از این بخش مباحث مورد نظر خود را عملیاتی کنند و این سلسله اقدامات از طریق دستگاه‌های اجرائی ذیربط و برخی شهردای‌ها انجام می‌شود. حال با توجه به اینکه مسائل فرهنگی در جامعه اسلامی از ویژگی خاص

برخوردار است و از طرفی وقتی وقفنامه عمادالملک را مرور می‌کنیم متوجه می‌شویم در فرازهایی از مصرف درآمد آن تعظیم شعائر اسلامی و برگزاری جشنهای دینی و مناسبت‌های اسلامی و ملی، ترویج مبانی دینی - توجه به تبلیغات اسلامی مورد تاکید قرار گرفته است.

۲. مباحث آموزشی: کمک به مدارس علمیه - توجه به ادامه تحصیل طلاب، بکارگیری مدرسین و حمایت از ایشان، تأمین هزینه معلم یا آموزش طبیب از دیگر نکات مورد توجه در وقفنامه مذکور می‌باشد. با ملاحظه قانون اساسی و سایر اسناد قانونی موجود در کشور مشخص است که تامین امکانات و زیرساختهای آموزشی جزء تکالیف دولت و شهرداریهاست حال با توجه به مصادیق این وقفنامه و سایر وقفنامه‌های مشابه، با اطمینان باید گفت در گذشته‌های نه چندان دور بار اصلی تأمین این نیازها به عهده

مردم و بویژه خیرین بوده است و زمینه مشارکت گسترده‌تر مردم نیز وجود دارد و باید برای زمینه‌سازی و گسترش این مشارکت اقدام لازم صورت گیرد.

۳. بهداشت درمان با بکارگیری طبیب- تأمین حق‌الزحمه طبابت، تأمین هزینه آموزش و تدریس طبیب- تأمین هزینه معالجه نیازمندان- تأمین دارو و تأمین هزینه بازسازی اب انبارها- حوضها- حمامهای عمومی- تأمین هزینه آرایش مردم نیازمند از جمله نکات مورد تأکید در وقف‌نامه است. با عنایت به اهمیت سلامت و مسئولیت دولتها در تأمین زیرساختها و امکانات مربوط باید گفت هم در گذشته‌های دور و همچنین در ده‌های اخیر در ایران و کشورهای توسعه یافته همپای دولتها، مردم بویژه خیرین نیز در تلاش بوده و هستند تا در تأمین نیازهای بهداشتی درمانی هموعان خود مشارکت نمایند و باید هماهنگی‌های بیشتری در این

رابطه صورت گیرد.

۴. عمران و آبادانی: تأکید بر عمران راه‌ها بعنوان شاه‌رگ حیاتی اقتصادی جامعه و همچنین آبادانی پلها، مساجد و تأمین روشنایی اماکن زیارتی و برخی موارد مشابه، مورد تأکید در وقف‌نامه می‌باشد. در برخی سوابق تاریخی یا اظهارات بعضی افراد مطلع همواره از کاروانسراهای احداثی توسط شاه‌عباس در مسیر راههای ایران بویژه عتبات عالیات سخن به میان می‌آید که برخی از این آثار هنوز هم در کشور موجود است لذا تحقیقاً می‌توان گفت این قبیل موارد از جمله مسائلی است که ارتباط مستقیم با توسعه جوامع شهری و روستایی دارد و همانطور که از گذشته مردم علاقمند بودند در تأمین این نیازها سهیم باشند، چنانچه توسط دستگاه‌های اجرائی ذیربط نیز زمینه‌سازی نمایند، حتماً علاقمندانی وجود دارند تا به انحاء مختلف و نگاه خیرخواهانه در تأمین این قبیل نیازها مشارکت

بیشتری داشته باشند. بعنوان نمونه ایجاد فضاهایی برای سکونت همراهان بیمار در شهرهای بزرگ از مصادیق این خدمات می باشد.

۵. محورهای اجتماعی: توجه به صلح‌رحم که جزء دستورات اصلی شریعت اسلام است تاکید بر ایجاد شادی و سرور، شروع کمک به نیازمندان، تامین هزینه کفن و دفن مستمندان از سایر محورهای مورد تاکید در این وقفنامه است حال اگر نگاهی به رسالت و وظایف دستگاه‌های فرهنگی و اجتماعی مانند کمیته امداد یا بهزیستی داشته باشیم مشخص می شود این نهادها صرفاً برای تحقق عدالت و کمک به قشر نیازمند جامعه فعالیت می کنند کما اینکه در بخش کمک به نیازمندان رغبت و آمادگی بیشتری وجود دارد و سابقه تاریخی آن نیز در این بخش بیشتر بوده و هست لذا بنظر می رسد چنانچه دستگاه‌های ذیربط هماهنگی بیشتری با هم داشته باشند امکان استفاده بیشتر

از قابلیت‌های مردمی وجود دارد. کما اینکه در حال حاضر نیز در این بخش با عنوان صدقه یا قرض‌الحسنه سلسله اقدامات مثبتی در کشور در حال انجام است.

۶. مدیریت: در این وقفنامه به حق‌التولیه برای متولی یا حق‌النظاره برای ناظر اشاره شده و تاکید نموده است برای عملی که جهت جمع‌آوری عوائد موقوفه عزیمت می کنند و تحویلدار موقوفه نیز حقوقی برقرار شود و برای اینکه عوامل مذکور دچار کسری و نقصان نگردند مبلغی با صلاحدید متولی به این عوامل پرداخت شود. هر چند پرداخت حق‌التولیه و حق‌النظاره امری عمومی در همه وقفنامه‌هاست اما پرداخت به عوامل مرتبط با جمع‌آوری عوائد یا تحویلدار در وقفنامه‌ها عمومیت ندارد و منحصر به تعداد محدودی از وقفنامه‌هاست بنابراین اگر به سازوکار قانونی سازمان مالیاتی نگاهی داشته باشیم یا نحوه پرداخت قانون محاسبات عمومی را

با کاربردان مدنظر قرار دهیم دقیقاً متوجه می‌شویم نگاه دوران‌دیش واقف در نحوه اداره موقوفه و توجه به دست‌اندرکاران از ظرافت خاصی برخوردار است و می‌تواند به عنوان پرداخت بر مبنای عملکرد ملاک عمل بعضی بخش‌های عمومی کشور باشد. در این نوشتار بطور اجمال به بررسی ابعاد یک وقف‌نامه پرداختیم و وجه اشتراک تأمین نیازهای عمومی توسط دولت و مردم را یادآوری نمودیم.

### چند نکته:

۱. با توجه به شرایط جهان و گسترش جمعیت و محدودیت منابع، ضرورت جدی دارد تا نظام‌های برنامه‌ریزی دولتها در قلمروی اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی همچنان که تکالیف بخش خصوصی و دولت را تبیین می‌کنند، به اهمیت و جایگاه سازمانهای مردم‌نهاد و وقف و نقش خیرین نیز پردازند و برای مشارکت جدی این تشکلهای کار ویژه‌ای ارائه دهند.

۲. برای تشویق و ترغیب واقفین و خیرین برنامه عملی ارائه گردد.  
 ۳. در بستر تاریخی به نقش و اهمیت خیرین و واقفین و آثار ایشان توجه عملی اعمال گردد و نام و یاد ایشان همواره در عرصه اجتماع بیان شود.  
 ۴. در عرصه تصمیم‌گیری کشور نقش تشکلهای مردمی بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و نماینده این تشکلهای مردم نهاد در هسته‌ها و حلقه‌های تصمیم‌گیری حضور همه‌جانبه داشته باشند.

۵. شهرداری‌ها با نگاه همه‌جانبه و دقیق به نقش سازمان‌های غیردولتی و موقوفات و خیرین پردازند و میدان را برای حضور و مشارکت ایشان در همکاری و تأمین نیازها بیش از پیش آماده نمایند.